

меняц се свят на поета-гражданин доказва нарасналите възможности на авторката да създаде критико-документална проза, където наред с профила на отделния творец и пълнокръвното пресъздаване на кипящия лиричен поток на времето долавяме и отделни, неповторими лични акценти, които правят картината на литературните факти по-богата и привлекателна.

Книгата на Манолова е съвременен илюстрация за развитието и особеностите в критическия почерк на авторката. Документалният подбор и емоционалната оцветеност на фактите обогатяват критическото възглеждане, създават мащабност и раздвиженост при преценките. Със своя очерк за Д. Методиев Н. Манолова се утвърждава като критик с рядко точно виждане, с умение за портретиране на неповторим и оригинален образ, с лаконично и детайлно проникване в сложния литературен и обществен микрокосмос.

Ваня Бояджиева

„АПОКРИФНА ЛИТЕРАТУРА И ФОЛКЛОР“ от ДОНКА ПЕТКАНОВА С., 1978

След класическия труд на Йордан Иванов „Богомилски книги и легенди“ апокрифната проблематика у нас се асоциира с върхови моменти от родната ни култура. По тази причина у нас погледът на изследователя неизменно се отклонява от следенето на генеалогията на апокрифите в първоюдейските им и гръко-християнските варианти, за да се вдълбочи в стихията на родната ни култура. Й. Иванов се занимава изключително с богомилските моменти в познатите у нас апокрифи, Ем. Георгиев озаглави своя обзор „Литература на изострени борби в средновековна България“ и отново постави акцент върху социално протестната им същност.

Донка Петканова в новата си книга „Апокрифна литература и фолклор“ също така тръгва от първоюдейската художествена природа на апокрифа, за да стигне до творчеството на презвитер Еремия и тематичните цикли в народната приказка и песен с народно-социалната им осмисленост. В трудовете на българските изследователи генеалогичното изучаване отстъпва на втори план, за да се застъпи развитието им на родна почва и да се обхвадне широката вълна на вливането им в народната култура. В такъв смисъл в своето монографично изследване Д. Петканова не отстъпва от традицията и извървява пътя от първоюдейските апокрифи до българската народно-приказна легенда. Още в началото трябва да се отбележи, че книгата представлява докторска дисертация, която за даденият е добилижена до подготовка на широката публика — на места осезателно е съкратена, а научният апарат опростен. Съобразяването с читателя не е засягало съдържателната цялост, монографичния вид, научното отношение и общата концепция са запазени.

Последователността на анализа и отношението към материала са определени до голяма степен от изискванията на типологическия подход. Търсенето на фолклорните корени и художествената специфика на апокрифа е изисквало пространствено-временно разпростирание от библейските паре до XIX в. и от древна Юдея и Етиопия до северните европейски брегове. Но тази почти неограничена двумерна перспектива е вкарана в границите на българската проблематика и изследването, след кратък увод, започва с разглеждане на Индекса на забранените книги като свидетелство за проникване на апокрифната книжнина в средновековна България. Извороведската стойност на т. нар. Погодинов и Киприанов индекс (прелисти от български индекси, изброяващи познатите апокрифни произведения, съответно от XI и XIV в.) се приема като основа за очертаване състоянието на апокрифното многообразие у нас. В забележка на с. 27—28 са посочени и невключените в индексите апокрифни творби, като Тиверiadското море, Български апокрифен летопис, Видение на пророк Исайя за последните години и др., които в голямата си част представляват оригинални български произведения. Нерегистрираните в индексите произведения се посочват за пръв път, но фактът е оставен без коментар. Подходът при изучаване на апокрифите да се тръгва от индексите е методологически плодотворен — анализът им ще позволи да се очертае хронологическата последователност на проникването и актуализацията на апокрифния фонд.

След обгледа на апокрифите (в рамките и извън рамките на индекса) се застъпва един от най-важните и съществени въпроси — за жанровата им система. Д. Петканова е постъпила твърде радикално, като е потърсила в жанрово отношение не различията, а близостта им с каноничната литература. Още в първите изречения тя категорично заявява, че „понятието апокриф не е жанрово понятие“, а е свързано с „канонизацията на книгите“ и идейно-съдържателните им отклонения от канона, но в никакъв случай те не представляват отделна художествена система. Отхвърляйки съвършателната класификация „старозаветни-новозаветни“, тя не се съгласява и с групирането им по тематика и сюжети поради преливането им от един тип в друг. След анализ на принципите на класификация е утвърдена класификацията по жанрове, с което се разрушава митът за обособеността на апокрифите и жанровата им система се изравнява със системата на каноничната християнска средновековна литература, такова в същност е и действителното състояние на нещата.

Ново отношение виждаме и при изучаването на художествеността на апокрифите. В конкретния анализ събирателната представа за художествената им самобитност е разчленена и е намерила редица нови измерения. Отделени и характеризирани са приказният тип

повествование и външното изявяване на психиката, еднолинейността на сюжета и значението на епизода като гравивен елемент, позицията на разказвача и типовете разказ, назначението на чудолейно-фантастичната хипербола и ред други особености, които показват не отделни страни, а художествената система на апокрифите. Досега анализът е вършен на равнището на съдържателно-сюжетното разнообразие или е подминаван с отбелязване на някои характерни черти. Разбира се, една глава е недостатъчна за изчерпателно проучване на художествеността, тоя въпрос заслужава специално проучване. Новото — това са резултатите и насоките за модерно типологическо и структурно-стилистично описание, което е все още твърде нетипично.

За разкриване на близостта между фолклор и апокрифи са обособени глави „Най-общо сходства между апокрифи и фолклор“ и „Древният фолклор в апокрифната художествена проза“. Обстоятелственото изясняване на въпроса е отвелo към сравнения извън българската фолклорно-народностна почва, близостта се търси още при възникването им като силно фолклоризирани ранноюдейски творби. Сравнително-типологичният план е спомогнал да се открият особеностите от общо-фолклорен характер, като фолклорната сниженост на битовите моменти, опоектизиране на фолклорната и природната причинност, персонификацията на абстрактното, междуметният израз на чувствата и др. Фолклорната подплата в това отношение е очевидна и обосновава, а примерите са подкрепени със сравнения от староеврейската и древногръцката митология. Присъствието на древния фолклор и фолклорното мислене в каноничните книги на Библията и апокрифната проза е подчертано и чрез изтъкване на образите и представите, чудолейните вещи и символиката. До голяма степен в тези глави е разгледана и морфологичната схема на определените жанрове в сравнение с фолклора. Като теоретичен принцип приносен момент представлява изтъкването на двойното фолклорно въздействие. От една страна, фолклорността води от първоеврейския вариант — от възникването на апокрифите в естествена фолклорна среда, а, от друга — в развитието им на национална почва се наслагва втори фолклорен пласт, който оставя следи на конкретно-народностна обогатеност. Особено ярки са тези следи при актуализацията и пречупването на определена проблематика през схващанията на ереси и идейни течения като богомилството. Разкриването на двойната фолклорна обусловеност спомога за явното разбиране и тълкуване на връзката с фолклора и художествената им специфика.

В главата „Българските апокрифи и фолклорът“ се разглежда главно творчеството на презвитер Еремия. По-голямо внимание е отделено на Молитвата против тресавици поради близостта ѝ с езическите молитви-заклинания. Споменати са и други апокрифи, но

в тази глава се чувствава осезателна нужда от предхождащо я извороведско изследване, което да очертае кръга на българските апокрифи, преработки и вмъкнати моменти. Вероятно под влияние на критиката за богомилските книги в този дял са отпаднали доста апокрифни творби, не са включени и някои от изброените в забележката на с. 26 и 27.

В третия и последен дял „Народно-поетическият свят, роден от въздействието на апокрифите“, е продължена поставената от Й. Иванов традиция на търсене преките аналогии между апокрифите и българския фолклор. За изясняване на взаимоотношенията и разпределбата на материала е използвана мотивно-тематична класификация. Присъствието на апокрифната проблематика, теми и идеи в народноприказните и песенни сюжети и мотиви е обгледано на основата на голямо количество фолклорен материал. Глави като „Мирозданието“, „Адам, Ева и техните деца“, „Борби с дявола“, „Чудните дървета“, „Задгробният мир в песните ни“ говорят за цялостно обхващане на многообразните му изяви във фолклорните произведения. Чудесният свят на апокрифите с победите на доброто и тържеството на нравственото, с поуката и битовата добродетел е усвоен от народните творци като техен собствен свят. В цялост или с отделни моменти апокрифната проблематика става предмет на нови и нови осмисляния, за да изкристализира нерядко като битова философия за гостоприемството или саможертвата, победите на доброто и наградите за страданията. Несъмнено онова, с което апокрифите привличат вниманието на народния творец, респ. и на изследователя, е нравствената перспектива на осмисляне на явленията. Над затиснатите мотиви от далечни и забравени апокрифни творби започват да се оглеждат дълбините на българската народностна психика, мисъл и философия. И ако трябва да продължим извън страните на книгата, пренесени в друга историческа обстановка и конкретност, нерядко същите проблеми оживяват и в съвременното като схема на познат мотив или нравствена дилема. За съжаление тази обширна и богатата проблематика няма особено много застъпници. Опозицията апокрифи-фолклор не трябва да се възприема само в тясно литературното ѝ значение, а и в един по-широк план на писмено и устно битувачи яудейски системи като народопсихология и народна култура. Но засега широката полоса на средновековната култура съществува само в измеренията на историята на старата литература, крак на етнолог или фолклорист все още се бои да я нагази и да ни даде своята специфична интерпретация.

В своя нов труд „Апокрифна литература и фолклор“ Д. Петканова дава ново виждане на проблеми от методологическа важност, изменя схващанията ни по важни въпроси, поставя началото на нови. Много от тях, като художествеността на апокрифите, изворовата стойност на индексите на забранените книги,

заслужават самостоятелни проучвания. Като слаба страна бих искал да отбележа непълнотата на раздела, засягащ българските апокрифи, който незаслужено е пренебрегнат за сметка на общотипологическите сближения. Конкретно зададеният в монографията проблем е разгледан на широка общотипологическа и литературна основа, особеностите и характерните черти са изяснени на основата на обширен материал, а типологическият план е спомогнал да се видят съществените формално-структурни и художествени черти. Но

макар и да се следи художествено-типологичната страна, анализът е вършен с чувство за изменението и развитието, в светлината на диахронната перспектива са показани и двойната фолклорна обусловеност, и развитието на художествената система. Като цялост книгата критично и по новому застъпва крайъгълни въпроси и събужда интерес към средената с историческия ни живот и светоусещането ни апокрифна проблематика.

Пейо Димитров

Хроника

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ ПО СЛУЧАЙ 70-ГОДИШНИНАТА ОТ РОЖДЕНИЕТО НА Н. Й. ВАПЦАРОВ

На 6 и 7 дек. 1979 г. в Заседателната зала на парк-хотел „Москва“ се състоя Международна научна конференция по случай 70-годишнината от рождението на Н. Вапцаров. Тя беше организирана от Института за литература при БАН и Съюза на българските писатели. В нейната работа взеха участие видни български литературоведи и писатели, а също така братът на поета — Борис Вапцаров, съпругата на поета — Бойка Вапцарова и др.

За голямата популярност на Вапцаровото дело в чужбина говори фактът, че от общо 38 доклада и изказвания, изнесени на конференцията, 18 принадлежах на литератори от чужбина. Като гости на конференцията присъстваха културни дейци от 25 страни на света: Леонид Леонов, Евгени Винокуров, Едуардас Межелайтис, Олег Шестински, Владимир Фирсов, Виктор Хорев, Галина Илина, Нина Пономарьова, Светлана Шерлаимова, Улмаз Улмарбеков (СССР); Вилем Завада, Дана Хронкова, Хелена Бринзова, Ян Кошка, Ян Пиларж, Шефания Партошова (Чехословакия); Ярослав Ивашевич, Юзеф Ленарт, Мария Гизгес, Тимон Пьотровски, Еугениуш Кабац (Полша); Гюнтер Дайке, Волфганг Кьопе, Уве Бергер (ГДР); Марин Сореску, Николай Моток (Румъния); Максаян Кюмин, Уилиам Мередит (САЩ); Пиер Гамара, Пиер Сегерс, Шарл Добжински (Франция); Артюр Оло, Раймон Детре (Белгия); Николас Гилен, Раул Риверо (Куба); Абели Артис Генер, Едуардо Сунига, Мануел Идалго (Испания); Джеймс Олдридж (Великобритания); Яков Брантинг (Швеция); Кетил Хауте, Сири Свердруп Лунден (Норвегия); Леонардо Манчино (Италия); Ервин Фишер (ФРГ); Жезу Гонсалвиш (Португалия); Золтан Кирай (Унгария); Петер Миларт (Австрия);

Демирташ Джейхун, Кемал Йозер (Турция) Ахмад Сулейман ал Ахмад, Мохамед Харари (Сирия); Чонголийн Чимид (Монголия); Ганга Присад Вимал, Сати Кумар (Индия); Нгуен Сан (Вьетнам); Грей Гейтенбай, Дороти Лайнсей (Канада).

В почетния президиум заеха местата си: секретарят на ЦК на БКП Стоян Михайлов, зам.-председателят на Държавния съвет Георги Джагаров, завеждащият отдел „Наука и образование“ при ЦК на БКП Никола Стефанов, първият зам.-председател на Комитета за култура Любомир Левчев, председателят на Националния комитет за защита на мира Георги Димитров — Гопшик, председателят на Съюза на българските писатели акад. Пантелей Зарев — зам.-председател на БАН, изтъкнати деятели на изкуството и културата.

Конференцията беше открита от проф. д-р Тончо Жечев — директор на Института за литература при БАН. В своето встъпително слово той се спря на кръвната връзка между творчеството на Вапцаров и традициите на българската култура, между подвига на поета-революционер и развитието на революционното движение в България. Проф. Т. Жечев подчерта, че Вапцаровото дело отново ни направи свидетели на сливането между поет и народ, личност и нация, творец и национална култура.

В докладите и изказванията на нашите и чуждестранните литературоведи делото на Вапцаров получи многостранна оценка. Пролита богатство от интерпретации, разнообразие от теми и подходи към тях — свидетелство за актуалността на Вапцаровото литературно наследство. То не само продължава да въълнува сърцата на обикновените хора, но трайно и дълбоко владее съзнанието на ли-